

Ewa Konefat
Uniwersytet Gdański
ekonefat@ug.edu.pl

TŁUMACZ JAKO OBIEKT ZAINTERESOWAŃ BADAWCZYCH

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2018.007>

Zarys treści: Artykuł zawiera przegląd autoreferatów rozpraw naukowych powstałych na terenie ZSRR oraz w przestrzeni postradzieckiej połączonych wspólnym obiektem badawczym – osobą tłumacza, oglądaną z perspektywy różnych, w tym genetycznie obcych przekładoznawstwu, dziedzin nauki. Fenomen tłumacza sytuuje się bowiem w centrum zainteresowań badawczych takich dziedzin jak nauki filologiczne (w tym i literaturoznawstwo, i językoznawstwo), nauki historyczne, nauki prawne, nauki pedagogiczne oraz psychologia. Celem analizy jest nie tylko określenie kręgu dyscyplin podejmujących studia w tym zakresie, ale także dynamiki tych studiów w ramach wyodrębnionych dyscyplin w poszczególnych okresach rozwoju szeroko rozumianych multidyscyplinarnych badań nad przekładem.

Słowa kluczowe: rosyjskie/radzieckie badania nad przekładem, tłumacz, polidyscyplinarność, synteza bibliograficzna

Wymiana myśli między członkami społeczeństw posługujących się odmiennymi językami, urzeczywistniająca się w procesie tłumaczenia niezależnie od tego, w jakiej formie i sytuacji komunikacyjnej się odbywa, nigdy nie mogłaby dojść do skutku bez osoby w owym transferze pośredniczącej – tłumacza. Jego działalność wymaga specjalnych predyspozycji psychologicznych, zdolności poznawczych i twórczych oraz wielu kompetencji: językowych, kulturowych, społecznych, wspomaganych przez odpowiednie przygotowanie. Tłumacz jako subiekt działalności translatorskiej staje się przez to jednym z głównych – chociaż nie zawsze docenianych – obiektów badań nad przekładem. Refleksja nad jego fenomenem jest równie złożona jak samo zagadnienie przekładu. Skomplikowana natura działalności translatorskiej,

obejmująca swoim zasięgiem tak różne sfery jak literatura i sztuka, nauka i technika, medycyna, sądownictwo etc., wymusza polidyscyplinarność oraz wieloaspektowość jej oglądu naukowego. Zgromadzony na przestrzeni prawie ośmiu dekad dość spory dorobek badawczy dotyczący powyższego zagadnienia obecnie zasługuje na chociażby częściową syntezę.

Głównym celem niniejszego artykułu jest dokonanie przeglądu radzieckich i rosyjskich badań nad przekładem skoncentrowanych wokół osoby tłumacza, oglądanej z perspektywy różnych, także genetycznie obcych przekładoznawstwu, dziedzin naukowych. Celem analizy jest nie tylko określenie dyscyplin sytuujących tłumacza w centrum zainteresowań badawczych i poruszanych w ich ramach aspektów, ale też intensywności oraz dynamiki rozwoju badań w poszczególnych obszarach i okresach rozwoju przekładoznawstwa rosyjskiego.

Materiał empiryczny został wyekscerpowany z wykazu autoreferatów¹ dysertacji z dziedziny szeroko rozumianych badań nad przekładem, przedstawionych do obrony na terenie byłego ZSRR, współczesnej Rosji i państw postradzieckich² w celu uzyskania stopnia naukowego kandydata (ros. кандидат, w polskiej nomenklaturze odpowiednik stopnia doktora) i doktora (ros. доктор, w polskiej nomenklaturze odpowiednik stopnia doktora habilitowanego) w latach 1937–2015³. Baza bibliograficzna liczy 2202 autoreferaty dysertacji powstałe w ramach 11 dziedzin nauki (przy tym różnorodnych specjalności w ramach każdej z dyscyplin): nauk matematyczno-fizycznych, technicznych, historycznych, filozoficznych, filologicznych (literaturoznawstwo i językoznawstwo), prawnych, pedagogicznych, medycznych, nauk o sztuce, psychologicznych oraz kulturoznawstwa.

Jak wynika z analizy korpusu zgromadzonych dokumentów, interesujący nas obiekt sytuuje się w centrum zainteresowania takich dziedzin jak nauki filologiczne (literaturoznawstwo i językoznawstwo), nauki filozoficzne, nauki

¹ W wyjątkowych przypadkach, gdy nie można było dotrzeć do autoreferatu (opcje są dwie: albo się nie zachował, albo nigdy nie istniał, w pewnych okresach nie był bowiem wymagany) w celu otrzymania całościowego obrazu rosyjskich badań nad przekładem, do bazy włączane były dane bibliograficzne samych dysertacji lub monografi stanowiących podstawę w procedurze nadania stopnia naukowego (patrz np. (Верещагин 1971).

² Oznacza to, że do korpusu zostały włączone prace naukowców nie tylko z Rosji, ale również z Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Estonii, Gruzji, Kazachstanu, Kirgizji, Litwy, Łotwy, Tadżykistanu, Turkmenistanu oraz Ukrainy. Rosyjski wciąż jest w danym regionie językiem wehikularnym i jednym z głównych języków upowszechniania wiedzy. Autoreferaty broniących na terytorium postradzieckim dysertacji wciąż (choć w ograniczonym zakresie) napływają do rosyjskich bibliotek, w naturalny sposób włączając się w obieg naukowy.

³ Na podstawie (Konefał 2016).

historyczne, nauki prawne, nauki psychologiczne oraz nauki pedagogiczne⁴. Różnym aspektom działalności tłumaczy poświęcono łącznie 220 autoreferatów dysertacji, co stanowi 9,9% zgromadzonego materiału faktograficznego (patrz tab. 1). Każda z wymienionych wyżej dziedzin zainteresowana jest omawianym obiektem w różnym stopniu oraz na swój – właściwy stawianym celom i metodologii – sposób.

Tab. 1. Liczba autoreferatów powstałych w ramach poszczególnych dziedzin / grup specjalności związanych z osobą tłumacza

Dziedzina / grupa specjalności	Liczba autoreferatów dotyczących badanego zagadnienia	Ogólna liczba autoreferatów	% ogólnej liczby autoreferatów w danej dziedzinie
Literaturoznawstwo	72	555	13%
Językoznawstwo	34	1372	2,5%
Nauki filozoficzne	2	8	25%
Nauki prawne	10	10	100%
Nauki historyczne	1	15	6,6%
Nauki psychologiczne	2	8	25%
Nauki pedagogiczne	100	186	53,8%
Inne	0	48	0%
Razem	221	2202	10%

Źródło: Opracowanie na podstawie Konefał 2016.

Zainteresowanie osobą tłumacza w refleksji nad przekładem nastąpiło dużo wcześniej, niż zazwyczaj datuje się początek narodzin przekładoznawstwa jako samodzielnej dyscypliny naukowej (patrz tab. 2). Pierwsza zarejestrowana w bazie dysertacja związana z omawianym zagadnieniem powstała w 1939 roku. Jest to rozprawa ukraińskiego językoznawcy, poligloty i tłuma-

⁴ Rozprawy z zakresu nauk pedagogicznych zostaną przedstawione niezwykle skrótowo, zasługują bowiem na osobne omówienie, wykraczające poza ramy niniejszego artykułu.

cza z wielu języków europejskich Aleksandra Finkla, poświęcona autoprzełdom w twórczości ukraińskiego pisarza Grigorija Kwitki-Osnowjaniienki (Финкель 1939).

Tab. 2. Ramy chronologiczne dla badań prowadzonych w ramach poszczególnych dziedzin/grup specjalności

Dziedzina / grupa specjalności naukowych	Rok/lata powstania dokumentu(-ów)
Literaturoznawstwo	1950–2015
Językoznawstwo	1939–2014
Nauki filozoficzne	1990–2007
Nauki prawne	1970–2014
Nauki historyczne	2011
Nauki psychologiczne	1982
Nauki pedagogiczne	1981–2015

Źródło: Opracowanie na podstawie Konefał 2016.

1. Nauki filologiczne

Nauki filologiczne są dziedziną najbardziej zainteresowaną fenomenem tłumacza, co wielce nie dziwi, zważając na fakt, że to w ramach filologii zrodziło się i ukonstytuowało przekładoznawstwo. Z drugiej strony, nie można pokusić się o stwierdzenie, że osoba twórcy tekstu przekładu stanowi centralny obiekt filologicznie zorientowanych (głównie tekstocentrycznych) badań nad przekładem. Jest to jednakże obiekt cieszący się sporym, biorąc pod uwagę różnorodność i wieloaspektowość prowadzonych w ramach przekładoznawstwa analiz, zainteresowaniem. Zgromadzone w korpusie autoreferaty z nauk filologicznych (łącznie 105 dokumentów) dotyczące omawianego zagadnienia stanowią 5,4% zarejestrowanych prac, powstałych w ramach nauk filologicznych (łącznie 1927 dokumentów). Należy przy tym zwrócić uwagę, że zainteresowanie osobą tłumacza ma nieco inną rangę w badaniach prowadzonych w ramach specjalności literaturoznawczych, inną – w badaniach ukierunkowanych lingwistycznie, o czym poniżej.

1.1. Literaturoznawstwo

Giwi Gaczecziładze, twórca teorii przekładu realistycznego oraz tłumacz literatury angielskiej na język gruziński, w połowie lat 60. ubiegłego stulecia, próbując określić problemy metodologiczne teorii badań nad przekładem literackim, podkreślał:

Предметом специального изучения, например, становится проблема индивидуальности переводчика и отражения в переводе его эпохи, поскольку перевод есть синтез творческого своеобразия автора и индивидуальности самого переводчика. (Гачечиладзе 1965: 251)⁵

Natomiast pod koniec lat 90. tegoż stulecia literaturoznawca i badacz przekładu Paweł Toper w artykule opublikowanym na łamach czasopisma „Woprosy Litieratury” pisał:

За восприятием перевода в новой языковой среде стоят процессы его создания и фигура переводчика, его создателя [...] Понятие творческой индивидуальности переводчика, близкое каждому практику, затрагивает сердцевину представлений о переводе, принадлежит к его наиболее интересным, сложным и одновременно наименее разработанным проблемам. Точнее сказать даже — вовсе неразработанным. (Топер 1998)⁶

Poetyka tłumacza niewątpliwie należy do kluczowych zagadnień literaturoznawczo zorientowanego przekładoznawstwa. Czy jego indywidualność twórcza należy jednak do aspektów zupełnie niezgłębianych? Zebrany w korpusie materiał faktograficzny zaprzecza tej tezie: w latach 1950–2015, tj. na przestrzeni 65 lat, figura tłumacza jako obiektu przedsięwzięć badawczych przedstawionych do obrony w ramach różnych specjalności literaturoznawczych (m.in. literatura rosyjska, literatura narodów ZSRR, literatura

⁵ „Przedmiotem odrębnych studiów jest na przykład zagadnienie indywidualności tłumacza i odzwierciedlenia w przekładzie jego epoki, ponieważ przekład stanowi syntezę osobliwości twórczości autora i indywidualności samego tłumacza”. To i pozostałe tłumaczenia – jeśli nie wskazano inaczej – E.K.

⁶ „Oddziaływanie przekładu w nowym środowisku językowym wiąże się z genezą jego powstania i fenomenem tłumacza, jego twórcy [...]. Pojęcie indywidualności twórczej tłumacza, bliskie każdemu praktykowi, dotyka istoty refleksji nad przekładem, należąc zarazem do najbardziej intrygujących, wieloaspektowych i najmniej opracowanym zagadnień. A wręcz – precyzyjniej rzecz ujmując – zupełnie nieopracowanych”.

powszechna, teoria literatury – patrz załączony wykaz) pojawia się w 72 dySSERTacjach, co stanowi 13% wszystkich zgromadzonych autoreferatów powstałych w grupie tych specjalności (patrz tab. 1). Biorąc pod uwagę różnorodność badań nad przekładem podejmowanych w ramach literaturoznawstwa, można pokusić się o stwierdzenie, że udział ten jest znaczny. Ponadto zainteresowanie osobą pośrednika międzyjęzykowego w poszczególnych okresach rozwoju literaturoznawstwa rozkłada się dość równomiernie i nie słabnie do dziś. Nieco umniejsza ich znaczeniu jedynie fakt, że są to przede wszystkim autoreferaty dySSERTacji przedstawionych w celu uzyskania stopnia naukowego kandydata, a więc teoretycznie prezentujące niższy poziom dojrzałości badawczej.

W zdecydowanej większości są to rozprawy poświęcone pojedynczym tłumaczom działającym w różnych epokach i obszarach językowych (łącznie 66 autoreferatów rozpraw prezentujących 53 indywidualności twórcze): ukraińskiego pisarza, poety, sławisty i poligloty Iwana Franki⁷ (Шаповалова 1950; Домбровский 1954; Паляниця 1967; Арват 1968; Ляцинский 1990), kazachskiego poety, filozofa i kompozytora Abaja Kunanbajewa (Ахметов 1950), białoruskiego poety, prozaika, krytyka literackiego, historyka oraz tłumacza literatury niemieckiej i francuskiej Maksyma Bogdanowicza (Лapidус 1956), białoruskiego poety Janki Kupały (Александрович 1958), tatarskiego poety narodowego, krytyka literackiego i publicysty Abdudy Tukaia (Башкуров 1958), rosyjskiego poety, dramaturga, krytyka literackiego Samuila Marszaka (Белашова 1959; Аутлева 2005), gruzińskiego pisarza, historyka i filozofa Efrema Mcire (Николадзе 1961), kirgiskiego poety i dramaturga Ałykuła Osmanowa (Мамытбеков 1963), rosyjskiego poety i pisarza Nikołaja Uszakowa (Новикова 1968), łotewskiego poety, dramaturga, dziennikarza Jana Rainisa (Бабчина 1969), kazachskiego pisarza Askara Sulejmienowa (Камбаров 1969), filologa, poety i publicysty polskiego pochodzenia Maksyma Rylskiego (Дыдыкина 1970; Погребенник 1974; Миронюк 1979), niemieckiego poety i publicysty Ericha Weinerta (Мионов 1971), armeńskiego tłumacza utworów Szekspira Owanesa Masejana (Варданян 1972), poety turecko-tatarskiego Saifa Sarai (Миннегулов 1972), gruzińskiego władcy panującego na przełomie XVII–XVIII wieku, poety Arczila Bagrationi (Мирианашвили 1973), ormiańskiego poety Owanesa Tumaniana (Егиазарян 1974), rosyjskiego poety, pisarza dla dzieci i tłumacza Nikołaja Zabołockiego (Квинтрадзе 1975), Lwa Pieńkowskiego

⁷ Jego twórczość cieszy się niezmiennie największym zainteresowaniem badawczym, fascynuje także językoznawców – patrz nieujęty w bazie (wykraczający poza ramy chronologiczne badania) autoreferat rozprawy J. Sikaliuk (Сикалюк 2016).

(Джураев 1977), kazachskiego pisarza, historyka literatury i tłumacza Muchtara Auezowa (Исабекова 1978), białoruskiego poety Arkadego Kuleszowa (Кенько 1978), uzbeckiej poetki Zulfiji (Маматова 1980), rosyjskiego pisarza i poety Michaiła Michajłowa (Рязанова 1980), ukraińskiej poetki Łesi Ukrainki (Хрустовская 1983), japońskiego pisarza Futabatei Shimei (Цоктоева 1983), austriackiego poety, prozaika, eseisty, krytyka literackiego i tłumacza Hugona Hupperta (Житенев 1984), uzbeckiego pisarza i tłumacza Maksuda Szejchzade (Таджиев 1984), uzbeckiego poety Mirtemira (Салимова 1985), gruzińskiego poety i pisarza, księcia Iłji Czawczawadze (Яманидзе 1986), gruzińskiego poety i literaturoznawcy Micheila Kincuraszwilego (Барамидзе 1989), ormiańskiego poety i pisarza Derenika Demircziana (Оганесян 1989), rosyjsko-ukraińskiego poety Pantelejmona Pietrienki (Вадачкорина 1990), uzbeckiego pisarza Abdullaha Kahhara (Умаров 1990), kazachskiego pisarza Gabita Musrepowa (Альмуратова 1991), uzbeckiego poety, pisarza, dramaturga i publicysty Abdulhamida Czułpana (Ульмасов 1991; Рахимов 1993), kirgiskiego poety S. Eralijewa (Биялиев 1996), azerbejdżańskiego poety i pisarza Achmeda Dżawada (Искендерова 1998), rosyjskiej poetki i tłumaczki Karoliny Pawłowej (Фомичева 1999), rosyjskiej poetki Wiery Zwiagincewej (Ходжоян 1999), poety i pisarza Wasilija Żukowskiego (Шаманская 2001; Литинская 2010), azerbejdżańskiego literaturoznawcy i krytyka Aziza Szarifa (Халилова 2002), rosyjskiego poety i tłumacza Afanasija Feta (Жердева 2004; Пяткова 2010), Josifa Brodskiego (Волгина 2005), rosyjskiego poety i tłumacza Iwana Kozłowa (Мойсевич 2006), Iwana Turgieniewa (Климентьева 2007), poety, pisarza i dramaturga Fiodora Sołoguba (Стрельникова 2007), krytyka literackiego Irinarcha Wwiedińskiego (Ануфриева 2009), tadżyckiego poety Loika Szerali (Хамидова 2009), rosyjskiego poety i powelisty, noblisty Iwana Bunina (Климова 2009), rosyjskiego symbolisty i poety, tłumacza z języka ormiańskiego i hiszpańskiego Konstantina Balmonta (Даллакян 2010; Чулян 2010; Полилова 2012), literaturoznawcy Borisa Jarchy (Полилова 2012), poety Michaiła Murawjowa (Прокопьева 2010), ormiańskiego pisarza Wahana Teriana (Степанян 2010), rosyjskiego poety, wydawcy, bibliografa Nikołaja Gierbiela (Тэн-Чагай 2011), rosyjskiej pisarki, dramaturga i poetki Tatiany Szczepkiny-Kupiernik (Яровенко 2015).

Metodologia prowadzonych w tym obszarze badań zasadza się w głównej mierze na krytycznej analizie działalności translatorskiej wymienionych wyżej osobowości twórczych. Wśród celów/zadań szczegółowych, realizowanych w wymienionych wyżej rozprawach – osobno lub sumarycznie, w kombinacjach dostosowanych do potrzeb badań – w związku z figurą tłumacza, znajdują się:

- rekonstrukcja indywidualnego stylu tłumacza;
- wyodrębnienie etapów ewolucji osobowości twórczej tłumacza;
- określenie wpływu ewolucji warsztatu translatorskiego na rozwój warsztatu literackiego i *vice versa* (prawie wszyscy wymienieni tłumacze to równocześnie ludzie pióra – pisarze, poeci, dramaturdzy, publicyści);
- wpływ kontekstu kulturowego/literackiego/politycznego/społecznego epoki oraz osobistego światopoglądu na twórczość translatorską;
- opis manieri twórczej oraz strategii translatorskich charakterystycznych dla poszczególnych autorów przekładu (analiza warsztatu translatorskiego);
- dwu-/wielojęzyczność tłumacza i twórcy oraz zagadnienia autoprzekładu⁸;
- rola tłumacza w dialogu kultur oraz jako ambasadora obcej literatury;
- wpływ przekładu na praktykę translatorską danego obszaru (wyznaczanie kanonu);
- wpływ tłumacza i – w szerszym kontekście – tłumaczonej literatury obcej na rozwój literatury narodowej i sztuki obszaru przyjmującego;
- określenie zasad selekcji dzieł tłumaczonych;
- ocena wkładu tłumacza w rozwój przekładu literackiego na danym obszarze;
- krytyka działalności translatorskiej oraz stworzenie odpowiednich ku temu kryteriów;
- określenie stopnia bliskości wytworu działalności translatorskiej w relacji do dzieła oryginalnego;
- zestawienie bądź uporządkowanie historiografii przekładów określonego autora/tłumacza/dzieła.

Do oddzielnej grupy należą autoreferaty rozpraw podejmujące problem tzw. serii translatorskich⁹. Był on ilustrowany na materiale poematu *Rycerz w tygrysiej skórze* Szoty Rustawelego w interpretacji węgierskich tłumaczy (Гарнидзе 1973) oraz *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego w recepcji tłumaczy niemieckich (Васильева 2008). Podobne zagadnienie, jednakowoż odnoszące się nie do kontinuum tłumaczeń konkretnego dzieła, lecz do wy-

⁸ Badane również na gruncie językoznawstwa.

⁹ Używam tu określenia *seria translatorska* w rozumieniu E. Balcerzana (1971). W przekładoznawstwie rosyjskim nie ma utrwalonego podobnego związku terminologicznego, chociaż kwestia ta jest przez rosyjskich badaczy podejmowana (mówi się o wariacie przekładu, ros. *вариант перевода* – patrz Нелюбин 2003: 27; wersji przekładowej, ros. *переводческая версия* – patrz Васильева 2008; wielokrotnym przekładzie, ros. *многократный перевод*).

siłków interpretacyjnych związanych z tłumaczeniem różnych dzieł jednego autora zostało podjęte w rozprawie Pierwuszynęj (Первущина 2010)¹⁰. Różnorodność inetrpretacji translatorskich została przedstawiona również w dysertacji estońskiej badaczki (Ершофф 1987). Celem takich porównań jest m.in. zilustrowanie dynamiki ewolucji poglądów translatorskich oraz zmieniającego się na przestrzeni wieków zmysłu estetycznego.

Rozprawy te, sytuujące się w obrębie krytyki przekładu¹¹, wnoszą przede wszystkim istotny wkład do historii przekładu literackiego, dając także możliwości wysuwania wniosków natury teoretycznej na temat charakteru i przebiegu procesu twórczego tłumacza.

Jedyną rozprawą poświęconą osobie tłumacza, wyabstrahowaną od konkretnej osobowości twórczej, napisaną z czysto teoretycznej perspektywy jest dysertacja Roberta Winonena, powstała w moskiewskim Instytucie Literackim im. A.M. Gorkiego, obroniona zaś w Tbilisi w latach 70. (Винонен 1972). Autor stawia sobie za cel naświetlenie najistotniejszego (jego zdaniem) z aspektów sztuki translatorskiej: swoistości relacji między osobowościami tłumacza i twórcy dzieła oryginalnego, tłumacza i rzeczywistości zmateriaлизованей w oryginale, środków wyrazu artystycznego tłumacza i autora oryginału, stopniem bliskości i charakterem przenikania się dwóch niepowtarzalnych indywidualności twórczych w tekście przekładu literackiego. Jak do tej pory, jest to jedyna w dziejach refleksji literaturoznawczej próba deskryptywnego podejścia do kwestii „drugiego autora” (Винонен 1972: 5).

1.2. Językoznawstwo

Prac poświęconych różnym aspektom działalności translatorskiej sytuujących się w obszarze językoznawstwa jest znacznie mniej niż studiów literaturoznawczych dotyczących tego zagadnienia. W ramach językoznawstwa zarejestrowane zostały łącznie 33 autoreferaty dysertacji kandydackich i doktorskich podejmujących omawiane problemy. Pod względem ilościowym na tle ogółu autoreferatów rozpraw powstałych w ramach grupy specjalności językoznawczych ich udział można teoretycznie określić jako dość niski (stanowią 2,5% zgromadzonych dokumentów; patrz tab. 1)¹², jeśli jednakże zno-

¹⁰ Praca dotyczy różnorodności interpretacji translatorskich dzieł Szekspira w Rosji.

¹¹ Krytyka przekładu, zdaniem Peetera Toropa, „nie może obyć się bez analizy działalności tłumacza i uwzględnienia jego swobody twórczej” (2008: 92–93).

¹² Przegląd nie uwzględnia autoreferatów dysertacji pośrednio związanych z osobą

wu weźmiemy pod uwagę różnorodność zainteresowań badawczych, liczba ta nie wydaje się już tak mało znacząca.

Głównym obiektem zainteresowania badaczy na etapie konstituowania się lingwistycznie zorientowanego przekładoznawstwa były¹³ relacje pomiędzy stykającymi się w przekładzie językami i zasobami ich środków leksykalnych i stylistycznych, zdolnych do przekazania określonych znaczeń, specyfika przekazania (przekodowania) informacji zawartej w tekście wyjściowym (tekście oryginału) za pomocą środków języka docelowego (przekładu). Lingwistyczne badania nad przekładem były organicznie sprzężone z ówczesnymi równie intensywnie rozwijającymi się badaniami konfrontatywnymi, wykorzystującymi przekład jako naturalne źródło materiału empirycznego, w znacznym stopniu wspomagającymi tzw. szczegółowe teorie przekładu dla par zestawianych języków. Spory wysiłek badawczy uczonych radzieckich koncentrował się wokół aspektów przekładu maszynowego. Wykluczało to w znacznym stopniu osobę tłumacza z kręgu centralnych zainteresowań badawczych.

Pierwsze rozprawy związane z osobą tłumacza zostały poświęcone – podobnie jak to było w przypadku prac zorientowanych literaturoznawczo – sylwetkom konkretnych tłumaczy: ukraińskiego pisarza Grigorija Kwitki-Osnowjanienki (Финкель 1939), Maksyma Rylskiego (Поляков 1970) oraz XVII-wiecznego rosyjskiego pisarza, poety i teoretyka literatury i przekładu Wasilija Triediakowskiego (Дерюгин 1986). Należałoby zwrócić uwagę, że perspektywa badawcza wyżej wymienionych autorów rozpraw jest bardzo bliska metodologii podobnych badań inicjowanych na gruncie literaturoznawstwa. Do nowszych prac z tego zakresu należy autoreferat rozprawy poświęcone technikom oraz strategiom translatorskim Nikołaja Karamzina (Вербицкая 1999), mnicha, pisarza chrześcijańskiego i tłumacza Rufina z Akwilei (Кулькова 2006) oraz Aleksandra Puszkina (Межуев 2006).

Pierwsza próba kompleksowego ujęcia teoretycznego (socjologiczno-pragmatycznego) fenomenu tłumacza, a ściślej rzecz ujmując – stylistyki tłumacza, jak określa w autoreferacie dysertacji przedmiot swoich badań jej autorka, została podjęta przez Marię Nowikową (Новикова 1980).

tłumacza, np. takich, których przedmiot stanowi opis transformacji przekładowych (a jest ich w bazie bibliograficznej całkiem sporo). Celem takich prac jest opis technik tłumaczeniowych abstrahowanych od osoby tłumacza. Podobne rozprawy były uwzględniane tylko w przypadku, gdy centralnym obiektem badań był tłumacz dokonujący owych transformacji (patrz np. Межуев 2006).

¹³ Na ten fakt zwraca uwagę Ł. Tarnajewa (Тарнаева 2008: 56); podobne spostrzeżenia można wysnuć na podstawie analizy zgromadzonego materiału faktograficznego.

Oryginalny na tym tle wydaje się problem badawczy podejmowany w dysertacji Natalii Ostriki (Острик 2012). Przedmiotem rzeczzonej rozprawy jest tzw. autometadeskrypcja tłumacza, rozumiana przez autorkę jako: 1) refleksja tłumacza na temat własnej działalności twórczej, warsztatu oraz języka; 2) interpretacja własnego bądź cudzego przekładu przez pryzmat języka (Острик 2012: 3). Materiałem do obserwacji były dla badaczki monografie, artykuły recenzje i inne prace traktujące o przekładzie autorstwa Nory Gal i Petera Newmarka.

Do pozostałych, choć nie mniej istotnych, podejmowanych na gruncie językoznawstwa zagadnień związanych z osobą tłumacza należą:

- osobowość tłumacza i jej wpływ na tłumaczenie (Шевченко 2005; Салахитдинова 2008; Бушев 2010; Гуреева 2014);
- problem rozumienia i interpretacji tekstu / procesy mentalne tłumacza (Галеева 1991; Романова 2002; Гарусова 2007; Авакян 2008);
- specyfika działalności tłumacza symultanicznego (Ширяев 1979) oraz opis czynników wpływających na efektywność jego pracy (Магдеева 2000);
- środki językowe używane do wyrażenia zamiaru komunikacyjnego tłumacza (Чарычанская 2005);
- rola kontekstu w podejmowaniu decyzji translatorskich (Яковлев 2011);
- rola tłumacza jako subiekta wtórnej działalności językowej w komunikacji międzykulturowej (Пшёнкина 2005);
- problem gender w kontekście osoby tłumacza (Сбитнев 2008; Куликова 2011);
- metody i techniki translatorskie stosowane w tłumaczeniu zabytków piśmiennictwa oraz wpływ tłumaczy lub dokonywanych przez nich tłumaczeń na kształtowanie się i rozwój języka starocerkiewnosłowiańskiego / języków narodowych (Верещагин 1971; Литвинцева 1991; Платонова 1997; Долгушина 2004; Соломоновская 2005; Лазаренко 2008);
- elementy paratekstu w postaci przypisów i komentarzy tłumacza oraz przedmów do dzieł tłumaczonych (Дондукова 2013; Остапенко 2014);
- narzędzia wykorzystywane w pracy tłumacza (Владимов 2005; Груздев 2013).

Na uwagę zasługuje fakt, że większość prac powstała już w obecnym stuleciu. Dla językoznawczo zorientowanych przedsięwzięć badawczych odnoszących się do omawianego zagadnienia charakterystyczne jest podejście

integracyjne – z perspektywy hermeneutyki, psycholingwistyki, socjolingwistyki, semiotyki, językoznawstwa kognitywnego, antropologii i komunikacji międzykulturowej.

Lingwistycznie zorientowane badania nad przekładem zawsze były wrażliwe nie tylko na nowe kierunki w językoznawstwie, lecz także na nowe koncepcje badawcze pojawiające się na gruncie całej humanistyki. Przejawem takich tendencji jest na przykład zainteresowanie problemem gender.

2. Nauki filozoficzne

W ramach nauk filozoficznych zarejestrowano dwa autoreferaty dysertacji, w różny sposób związane z osobą tłumacza. Autorka pierwszej z rozpraw (Коляда 1990), powstałej w ramach specjalności ontologia i teoria poznania, rozpatruje przekład m.in. jako szczególny rodzaj działalności człowieka (tłumacza) w sferze kultury duchowej, stawiając sobie za cel również opis specyfiki relacji subiekt–obiekt w działalności tłumacza. Celem drugiej z rozpraw (Чанкова 2007) jest zbadanie wpływu działalności translatorskiej buddyjskiego mnicha Kumaradziwy i jego uczniów na kształtowanie się kultury przekładu buddyjskich tekstów kanonicznych oraz średniowiecznej kultury Chin.

3. Nauki prawne

Aspektowi prawnemu działalności translatorskiej zostały poświęcone wszystkie ze zgromadzonych w analizowanym wykazie autoreferatów dysertacji z zakresu nauk prawnych (9 przedstawionych w celu uzyskania stopnia kandydata i jedna doktorska).

Rozprawy te poruszają dwie zasadnicze kwestie związane z osobą tłumacza: prawa autorskie tłumacza względem tłumaczonego dzieła (Кудрявцева 1970; Потапова 1981; Асадов 1988) oraz aspektów prawnych udziału tłumacza w procesie karnym (Джафаркулиев 1972; Абшилава 2005; Головинская 2006; Швелёв 2008; Имамутдинова 2011; Бунова 2013; Швец 2014). Wśród celów szczegółowych podejmowanych w drugiej grupie rozpraw znajdują się m.in.: określenie pojęcia i statusu języka narodowego w procesie karnym; status prawny tłumacza; ochrona praw tłumacza w sferze bezpieczeństwa, rekompensaty szkód i zwrotu kosztów procesowych; formy i zasady obecności tłumacza na różnych etapach procesu karnego. Większości tych

badania towarzyszy cel praktyczny: opracowanie propozycji nowelizacji prawa w zakresie udziału tłumacza w procesie karnym.

Należy podkreślić, że zainteresowanie osobą tłumacza w naukach prawnych jest bardzo nierównomierne. Wzrost wysiłków badawczych obserwowany jest dopiero po roku 2000. Problem udziału tłumacza w procesie karnym pojawia się w związku zmianami, jakie zaszły na obszarze postradzieckim po rozpadzie ZSRR: odrodzeniem się języków narodowych oraz wprowadzeniem ruchu bezwizowego z sąsiednimi republikami, co spowodowało ożywienie procesów migracyjnych oraz wzrost przestępczości wśród ludności napływowej niewładającej językiem rosyjskim. Federacja Rosyjska wciąż jest państwem wielonarodowościowym, zamieszkuje ją około 190 narodowości posługujących się, oprócz rosyjskiego, 160 językami narodowymi (nie uwzględniając dialektów)¹⁴. Zgodnie z prawem obowiązującym w FR osoba uczestnicząca w procesie karnym, a nieznająca języka lub znająca go w słabym stopniu powinna mieć zapewnioną bezpłatną pomoc tłumacza.

4. Nauki historyczne

Refleksji historycznej odnoszącej się do osoby tłumacza w rosyjskich badaniach nad przekładem został poświęcony tylko jeden autoreferat dysertacji powstałej w Instytucie Orientalistyki Rosyjskiej Akademii Nauk, której autorką była Elena Leontjewa (Леонтьева 2011). Rozprawę przedstawiono w celu uzyskania stopnia kandydata nauk historycznych w ramach specjalności historiografia, źródłoznawstwo i metody badań historycznych. W dysertacji po raz pierwszy został opracowany i zaprezentowany wykaz tłumaczeń wchodzących w skład tybetańskich tekstów kanonicznych, dokonanych przez wielkiego mistrza buddyźmu tybetańskiego – Marpę¹⁵.

5. Nauki psychologiczne

W dziedzinie nauk psychologicznych zarejestrowano zaledwie – bo można byłoby się spodziewać więcej, ze względu na wagę czynników psychologicznych w działalności translatorskiej – dwa autoreferaty dysertacji (Хон 1982;

¹⁴ Patrz Швец 2014.

¹⁵ Żyjący w XI wieku Marpa uważany jest za założyciela szkoły Kagyu (jedna z głównych tradycji buddyźmu tybetańskiego).

Федорович 2010). Pierwsza z rozpraw to studium psychologiczne poświęcone udziałowi i roli tłumacza jako postredaktora w tłumaczeniu maszynowym. Według autorki dysertacji praktyka przekładu maszynowego wymaga rozwiązania licznych problemów, do których należą: podział funkcji pomiędzy człowiekiem a maszyną, analiza zadań tłumacza w systemach przekładu maszynowego, przestudiowanie czynników wpływających na efektywność jego pracy, proces rekrutacji i kształcenia zawodowego tłumaczy-postredaktorów. Obiektem drugiej dysertacji jest tłumacz jako subiekt w przekładzie symultanicznym – swoistego rodzaju działalności w warunkach, które autorka określa jako zbliżone do ekstremalnych (Федорович 2010: 5).

6. Nauki pedagogiczne

Kształcenie przyszłych tłumaczy i rozwijanie w nich odpowiednich kompetencji niezbędnych w poszczególnych obszarach praktyki translatorskiej należą bez wątpienia do fundamentalnych i najczęstszych problemów badawczych podejmowanych na gruncie nauk pedagogicznych. W ich obrębie zarejestrowano aż 100 autoreferatów dysertacji dotyczących różnych aspektów omawianego zagadnienia, przedstawianych w celu uzyskania stopnia zarówno kandydata (93 dokumenty), jak i doktora (7 dokumentów) nauk. Ze względu na swą obszerność oraz specyfikę prace te wymagają odrębnego oglądu, niemieszczącego się w ramach niniejszego opracowania.

Naświetlona wyżej różnorodność badań poświęconych centralnej postaci w procesie tłumaczenia – tłumaczowi, jako pośrednikowi międzyjęzykowemu i międzykulturowemu, ambasadorowi obcej literatury, profesjonalście w różnych obszarach tłumaczenia, a także – a może przede wszystkim – osobowości twórczej, niezbiecie pokazuje złożoność tego fenomenu. Jest to, mimo podejmowanych wysiłków, postać nie do końca zgłębiona. Brak na przykład próby spojrzenia na jej naturę z perspektywy neurolingwistyki. Niewystarczająco naświetlone są m.in. kwestie etyki, odpowiedzialności oraz socjologicznego podłoża pracy tłumaczy. Możliwość eksploracji badawczej pozostaje wciąż dość spora.

Wykaz prac w porządku dziedzinowo-chronologicznym¹⁶

Literaturoznawstwo

1950

Ахметов, З.А., 1950, *Абай и Лермонтов. Переводы из Лермонтова как форма творческого восприятия Абаем наследия великого русского поэта*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ленинград.

Шаповалова, М.С., 1950, *Франко как исследователь и переводчик Шекспира (борьба Ивана Франко против извращения Шекспира буржуазными комментаторами и переводчиками)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Львов.

1954

Домбровский, О.А., 1954, *Иван Франко – переводчик и популяризатор творчества Данте*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Львов.

1956

Лапидус, Н.И., 1956, *Максим Богданович как критик и переводчик*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Минск.

1958

Александрович, С.Х., 1958, *Янка Купала – мастер художественного перевода*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Минск.

Башкуров, Р.Ш., 1958, *Переводы Тукая из русской литературы*: автореф. диссертации, представленной на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Казань.

1959

Белашова, Е.С., 1959, *Роберт Бернс в переводах С. Маршака*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Черновцы.

1961

Николадзе, Е.В., 1961, *Ефрем Мцире как переводчик художественных произведений с греческого на грузинский язык*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

1963

Мамытбеков, З.Ч., 1963, *Творчество Алыкула Осмонова и его переводы из русской поэзии*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Алма-Ата.

1967

Паляница, Х.В., 1967, *Иван Франко – критик, популяризатор и перевод-*

¹⁶ W niniejszym wykazie zostały podane skrócone adresy bibliograficzne; pełny opis bibliograficzny (włączający kod specjalności naukowej, w ramach której powstała rozprawa, nazwę instytucji, w której odbyła się obrona, wraz z liczbą stron dokumentu) patrz Konefał 2016.

чик французской литературы XIX века на Украине: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Львов.

1968

Арват, Ф.С., 1968, *Иван Франко как переводчик („Мертвые души” Н.В. Гоголя в переводе И.Я. Франко)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Черновцы.

Новикова, М.А., 1968, *Проблемы творчества Н. Ушакова – поэта и переводчика*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Киев.

1969

Бабчина, Т.Л., 1969, *Я. Райнис – переводчик Байрона*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Рига.

Камбаров, К., 1969, *Некоторые вопросы художественного перевода с русского и узбекского на казахский язык (на материале писателя-переводчика А. Сулейменова)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Алма-Ата.

1970

Дыдыкина, Р.З., 1970, *Проблемы мастерства поэтического перевода (на материале переводов М.Ф. Рыльским произведений А.С. Пушкина)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Киев.

1971

Миронов, О.А., 1971, *Эрих Вайнерт – переводчик Тараса Шевченко*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Киев.

1972

Варданян, Э.А., 1972, *Об искусстве перевода Масеяна (на материалах двух переводов „Гамлета”)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

Винонен, Р.И., 1972, *Переводчик как творческая индивидуальность (на русском языке)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

Миннегулов, Х.Ю., 1972, *Переводы и оригинальные произведения Саифа Сарай*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Казань.

1973

Гагнидзе, Д.С., 1973, *Венгерские переводчики и переводы „Витязя в тигровой шкуре”*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

Мирианшвили, Р.Д., 1973, *Переводческая деятельность Арчила Багратиони*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

1974

Егиазарян, А.К., 1974, *Творческая индивидуальность поэта и перевод (по материалам поэтического творчества Ов. Туманяна)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

- Погребенник, Я.Д., 1974, *М. Рильский – переводчик французской поэзии и поэтической прозы*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Киев.
1975
- Квинтрадзе, Ц.Н., 1975, *Н.А. Заболоцкий – переводчик грузинской поэзии (на материале грузинской классики)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.
1977
- Джураев, К., 1977, *Мастерство поэта-переводчика Л.М. Пеньковского (на материале русских переводов узбекской поэзии)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.
1978
- Кенько, М.П., 1978, *Аркадий Кулешов – переводчик*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Минск.
- Исабекова, С.А., 1978, *М.О. Абуэзов – переводчик русской советской драматургической классики*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Алма-Ата.
1979
- Миронюк, С.Г., 1979, *Максим Рильский – исследователь и переводчик лирики Адама Мицкевича*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Одесса.
1980
- Маматова, Х.Н., 1980, *Переводческое мастерство поэтессы Зульфийи*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.
- Рязанова, Л.С., 1980, *М.Л. Михайлов – переводчик немецкой поэзии (проблема передачи поэтического стиля)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ленинград.
1983
- Хрустовская, О.П., 1983, *Леся Украинка – переводчик западноевропейских литератур (к вопросу о теории и практике перевода в украинской литературе конца XIX – начала XX ст.)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Одесса.
- Цоктоева, Т.Н., 1983, *Фтабатэй Симэй – переводчик русской литературы (переводы произведений И.С. Тургенева на японский язык)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ленинград.
1984
- Житенев, В.М., 1984, *Гуго Гупперт – переводчик Владимира Маяковского*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- Таджиев, К., 1984, *Творчество Максуда Шейхзаде – переводчика*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.

1985

Салимова, З.С., 1985, *Переводческое мастерство поэта Миртемира*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.

1986

Яманидзе, М.П., 1986, *Илья Чавчавадзе – переводчик (на материалах французской литературы)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

1987

Ершофф, Г., 1987, *Восприятие русской романтической поэмы 1820-х годов немецкими переводчиками первой половины XIX века*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тарту.

1989

Барамидзе, Л.В., 1989, *Иасамани (М. Кинцурашвили) – исследователь и переводчик украинской литературы*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

Оганесян, А.Л., 1989, *Дереник Демирчян – переводчик русской литературы*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

1990

Вадачкорина, Н., 1990, *Пантелеймон Петренко – поэт и переводчик*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тбилиси.

Лящинский, Д.П., 1990, *Переводческая практика и художественное мастерство И. Франко (на материале переводов русской поэзии)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Киев.

Умаров, А.А., 1990, *Мастерство Абдуллы Каххара – переводчика (формирование и совершенствование переводческого стиля)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.

1991

Альмуратова, А.Н., 1991, *Габит Мусрепов – переводчик русской драматургии*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Алма-Ата.

Ульмасов, Р., 1991, *Переводческое мастерство Чулпана и проблема преемственности в узбекских переводах романа М. Горького „Мать“*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.

1993

Рахимов, Т.А., 1993, *Переводческое мастерство Чулпана (на материале узбекских переводов поэтических и драматических произведений А.С. Пушкина)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ташкент.

1996

Биялиев, К.А., 1996, *Переводческое мастерство поэта С. Эралиева*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Бишкек.

1998

Искендерова, Н.В. (кызы), 1998, *Ахмед Джавад – переводчик Вильяма Шекспира*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Баку.

1999

Геруни-Саркисян, М.М., 1999, *Творческая индивидуальность автора в поэтических переводах с армянского на русский язык*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

Фомичева, Н.В., 1999, *Переводческая деятельность и литературные связи Каролины Павловой*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

Ходжоян, Ю.М., 1999, *Вера Звягинцева, поэт и переводчик*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

2001

Шаманская, Л.П., 2001, *В.А. Жуковский и Ф. Шиллер: поэтический перевод в контексте русской литературы*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

2002

Халилова, С.С. (кызы), 2002, *Переводческая деятельность Азиза Шарифа*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Баку.

2004

Жердева, О.Н., 2004, *Образы немецкого мира в творчестве А.А. Фета*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Барнаул.

2005

Аутлева, Ф.А., 2005, *Фольклорные и литературные традиции в художественном творчестве и переводческой деятельности С.Я. Маршака*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Майкоп.

Волгина, А.С., 2005, *Автoperеводы Иосифа Бродского и их восприятие в США и Великобритании 1972–2000 гг.*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

2006

Мойсевич, В.Г., 2006, *И.И. Козлов – переводчик британских поэтов*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Омск.

2007

Климентьева, А.С., 2007, *И.С. Тургенев – переводчик*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Томск.

Стрельникова, А.Б., 2007, *Ф. Сологуб – переводчик поэзии П. Верлена*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Томск.

2008

Васильева, Т.В., 2008, *Роман Ф.М. Достоевского „Преступление и нака-*

зание” в интерпретации немецких переводчиков: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Вологда.

2009

Анурфриева, М.А., 2009, *Переводческая деятельность И.И. Введенского как отражение жанрово-стилевого развития русской прозы 1840–1860-х гг.*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Томск.

Климова, С.Б., 2009, *Байрон в восприятии Бунина (аспекты рецепции)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Новгород.

Хамидова, Н.Ш., 2009, *Некоторые вопросы художественного перевода поэзии в современной таджикской литературе (на примере переводческой деятельности Лоика Шерали и переводов его поэзии на русский язык)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Худжанд.

2010

Даллакян, А.В., 2010, *К.Д. Бальмонт-переводчик армянской поэзии*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Иваново.

Литинская, Е.П., 2010, *Рецензия и рецепция античной поэзии в творчестве В.А. Жуковского*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Петрозаводск.

Пяткова, Н.С., 2010, *А.А. Фет-переводчик Секста Проперция*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Томск.

Первушина, Е.А., 2010, *Переводческая рецепция сонетов Шекспира в России (XIX–XXI вв.)*: автореф. дис. ... д-ра филол. наук, Владивосток.

Прокопьева, Л.Б., 2010, *М.Н. Муравьев и античность (Гораций и Вергилий в переводах и творчестве писателя)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Томск.

Степанян, Н.С., 2010, *Русские символисты и Ваан Терьян (мастерство стихотворного перевода)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

Чулян, А.Г., 2010, *К.Д. Бальмонт – исследователь и переводчик испанской литературы*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ереван.

2011

Тэн-Чагай, Н.Ю., 2011, *Творческая и издательская деятельность Н.В. Гербеля в контексте русско-английских литературных связей XIX века*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ульяновск.

2012

Полилова, В.С., 2012, *Рецепция испанской литературы в России первой трети XX в. (К. Бальмонт, Б. Ярхо)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

2015

Яровенко, Д.С., 2015, *Т.Л. Щепкина-Куперник – переводчик французской драматургии (театр Ростана): автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.*

Językoznawstwo

1939

Финкель, А.М., 1939, Г.Ф. Квитка-Основьяненко как переводчик собственных произведений: дис. ... канд. филол. наук: перевод с украинского, [б.м.]¹⁷.

1970

Поляков, В.А., 1970, *Французская драматургия в переводах Максима Рильского: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Львов.*

1973

Верещагин, Е.М., 1971, *Из истории возникновения первого литературного языка славян. Переводческая техника Кирилла и Мефодия, Москва + Из истории возникновения первого литературного языка славян. Варьирование средств выражения в переводческой технике Кирилла и Мефодия, Москва*¹⁸.

1979

Ширяев, А.Ф., 1979, *Специализированная речевая деятельность (психолингвистическое исследование на материале синхронного перевода): автореф. дис. ... д-ра филол. наук, Москва.*

1980

Новикова, М.А., 1980, *Проблемы индивидуального стиля в теории художественного перевода (стилистика переводчика): автореф. дис. ... др-а филол. наук, Ленинград.*

1984

Алексеев, А.А., 1984, *Переводческое наследие Кирилла и Мефодия и его исторические судьбы („Песнь песней” в древней славянской письменности): автореф. дис. ... др-а филол. наук, Ленинград.*

1986

Дерюгин, А.А., 1986 (1988¹⁹), В.К. Тредиаковский – переводчик. Станов-

¹⁷ Rękopis dostępny w Centralnym Państwowym Archiwum-Muzeum Literatury i Sztuki Ukrainy w Kijowie.

¹⁸ Monografie przedstawione jako dysertacja doktorska, obroniona w 1973 r. (patrz <http://www.ruslang.ru/agens.php?id=publica&sp=20> [dostęp: 8 września 2016 r.]); autoreferat nie powstał (nie był w tym okresie wymagany).

¹⁹ Dysertacja przedstawiana do obrony dwukrotnie.

ление классицистического перевода в России: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ленинград.

1991

Галеева, Н.Л., 1991, *Понимание текста оригинала как компонент деятельности переводчика художественной литературы*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Ленинград.

Литвинцева, И.Ю., 1991, *Роль переводчиков в процессе становления французского национального письменно-литературного языка XVI века (на материале научных медицинских переводов)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

1997

Платонова, И.В., 1997, *Перевод в риторическом типе культуры: переводческая техника в Геннадиевской Библии 1499 г.*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

1999

Вербицкая, В.В., 1999, *Формирование концептуального значения русского слова в переводческой практике Н.М. Карамзина*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Санкт-Петербург.

2000

Магдеева, Д.В., 2000, *Факторы эффективности деятельности синхронного переводчика (психолингвистический аспект)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

2002

Романова, И.В., 2002, *Обусловленность переводческой деятельности универсальными стратегиями понимания текста*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Барнаул.

2004

Долгушина, Л.В., 2004, *Славянский перевод „XIII слов Григория Богослова“ (особенности переводческой техники и словарного состава)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Новосибирск.

2005

Владимов, Н.В., 2005, *Корпусный подход к решению переводческих проблем (на материале письменных переводов с русского языка на английский)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.

Соломоновская, А.Л., 2005, *Словарный состав и переводческая техника славянских ареопагитик*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Новосибирск.

Пшёнкина, Т.Г., 2005, *Вербальная посредническая деятельность переводчика в межкультурной коммуникации: психолингвистический*

- аспект: автореф. дис. ... доктора филологических наук, Барнаул.
- Чарычанская, И.В., 2005, *Языковые средства выражения коммуникативного намерения переводчиков*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Воронеж.
- Шевченко, О.Н., 2005, *Языковая личность переводчика (на материале дискурса Б.В. Заходера)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Волгоград.
- 2006
- Кулькова, Н.А., 2006, *Переводческая техника Руфина Аквилейского (ок. 345–411): традиция и особенности*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- Межуев, М.А., 2006, *Стратегия переводческих преобразований в переводческой практике А.С. Пушкина (на материале сопоставления пьесы А.С. Пушкина „Пир во время чумы” и отрывка из пьесы Дж. Вильсона „The City of the Plague”)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- 2007
- Гарусова, Е.В., 2007, *Интерпретативные позиции переводчика как причина вариативности перевода*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тверь.
- 2008
- Авакян, А.А., 2008, *Механизмы и стратегии понимания и перевода иноязычного текста (на материале анализа вариантов перевода научно-популярного текста на английском языке)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Уфа.
- Салахитдинова, Э.Д., 2008, *Взаимодействие языковых личностей при поэтическом переводе (на материале английского и русского языков)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Бишкек.
- Лазаренко, О.М., 2008, *Своеобразие языка и переводческой техники греческой Псалтири (на материале ментальной лексики)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- Сбитнев, А.П., 2008, *Номинативные стратегии в гендерном измерении (на материале немецких нарративных текстов)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Воронеж.
- 2010
- Бушев, А.Б., 2010, *Русская языковая личность профессионального переводчика*: автореф. дис. ... д-ра филол. наук, Москва.
- 2011
- Куликова, Ю.С., 2011, *Влияние личности переводчика на перевод худо-*

жественных произведений: гендерный аспект (на материале русского, английского и немецкого языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук, Челябинск.

Яковлев, А.А., 2011, *Контекст как опора в речевой деятельности переводчика и в построении модели перевода (на материале французского и русского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук, Челябинск.*

2012

Острик, Н.Н., 2012, *Общее и различное в переводческих автоматодескрипциях Н. Галь и П. Ньюмарка: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Казань.*

2013

Груздев, Д.Ю., 2013, *Электронный корпус текстов как эффективный инструмент переводчика: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.*

Дондукова, Г.П., 2013, *Переводческий комментарий как разновидность профессиональной речевой деятельности: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Улан-Удэ.*

2014

Гуреева, А.А., 2014, *Социокоммуникативные характеристики языковой личности переводчика (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук, Волгоград.*

Остапенко, Д.И., 2014, *Функциональная и структурная характеристика метатекста (на материале переводческих предисловий и примечаний): автореф. дис. ... канд. филол. наук, Воронеж.*

Nauki filozoficzne

1990

Коляда, Н.А., 1990, *Перевод как вид деятельности в сфере культуры (философский аспект проблемы): автореф. дис. ... канд. филос. наук, Ростов-на-Дону.*

2007

Чанкова, И.В., 2007, *Кумараджива и его ученики в культуре Средневекового Китая: автореф. дис. ... канд. филос. наук, Чита.*

Nauki historyczne

2011

Леонтьева, Е.В., 2011, *Труды Марпы-переводчика и ранняя передача Кагью: автореф. дис. ... канд. истор. наук, Москва.*

Nauki prawne

1970

Кудрявцева, Г.А., 1970, *Авторское право на перевод в СССР*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва.

1972

Джафаркулиев, М.А. оглы, 1972, *Принцип национального языка и процессуальное положение переводчика в уголовном процессе*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва.

1981

Потапова, И.Е., 1981, *Правовое регулирование перевода произведений науки, литературы и искусства по советскому законодательству*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва.

1988

Асадов, Б.Г. оглы, 1988, *Правовые проблемы перевода произведений на другой язык*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва.

2005

Абшилава, Г.В., 2005, *Процессуально-правовые и гуманитарные проблемы участия переводчика в уголовном судопроизводстве России*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва.

2006

Головинская, Е.П., 2006, *Процессуально-правовые основы деятельности переводчика по обеспечению принципа языка уголовного судопроизводства*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Воронеж.

2008

Шевелёв, И.А., 2008, *Язык судопроизводства и участие переводчика в уголовном процессе России*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Волгоград.

2011

Имамутдинова, Г.Я., 2011, *Актуальные вопросы участия переводчика в уголовном процессе России*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Челябинск.

2013

Бунова, И.И., 2013, *Участие переводчика в уголовном судопроизводстве*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Москва.

2014

Швец, С.В., 2014, *Криминалистическая тактика следственных и судебных действий в условиях использования перевода*: автореф. дис. ... др-а юрид. наук, Краснодар.

Nauki psychologiczne

1982

- Хон, А.М., 1982, *Психологическое исследование деятельности переводчика в системах машинного перевода (на примере постредактора)*: автореф. дис. ... канд. психол. наук, Ленинград.
- Федорович, О.В., 2010, *Проявление потребностно-мотивационной сферы личности в особых условиях деятельности (на примере личности переводчиков-синхронистов)*: автореф. дис. ... канд. психол. наук, Алматы.

Skróty

- автореф. дис. ... д-ра филол. наук – автореферат дисертации на соискание ученой степени доктора филологических наук
- автореф. дис. ... д-ра юрид. наук – автореферат дисертации на соискание ученой степени доктора юридических наук
- автореф. дис. ... канд. психол. наук – автореферат автореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук
- автореф. дис. ... канд. филол. наук – автореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук
- автореф. дис. ... канд. филос. наук – автореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата философский наук
- автореф. дис. ... канд. юрид. наук – автореферат дисертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук

Literatura

- Balcerzan, E., 1971, *Oprócz głosu*, Warszawa.
- Konefał, E., 2016, *Przekładoznawstwo rosyjskie*, t. 1: *Autoreferaty dysertacji 1937–2015*, Gdańsk.
- Torop, P., 2008, *Przekład całkowity*, [w:] P. Ricoeur, P. Torop, *O tłumaczeniu*, tłum. T. Swoboda, S. Ułaszek, Gdańsk, s. 63–327.
- Гачечиладзе, Г., 1965, „Реалистический перевод и задачи его теории”, [w:] *Мастерство перевода. 1964*, выпуск 4, Москва, s. 241–251.
- Нелюбин, Л.Л., 2003, *Толковый переводческий словарь*, Москва.
- Сикалюк, Ю.И., 2016, *Способы воспроизведения индивидуального стиля И. Франко в автопереводах (на материале немецкого и украинского языков)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва.
- Тарнаева, Л.П., 2008, „Концепция языковой личности в контексте про-

блем переводоведения”, *Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина*, № 2 (13), s. 55–70.

Топер, П., 1998, „Перевод и литература: творческая личность переводчика”, *Вопросы литературы*, № 6, <http://magazines.russ.ru/voplit/1998/6/toper.html> (dostęp: 4 kwietnia 2016 r.).

Translator as the object of research interests

Summary

The paper is an attempt to synthesise, with the use of bibliographical references, the heritage of the Russian translation studies as registered in the corpus of dissertation annotations from the former Soviet Union and modern Russia submitted in the years 1937–2015. Dissertations concerned with the person of the translator have been analysed; in various works the translator is viewed from different perspectives, including scientific disciplines genetically foreign to translation studies such as literary studies, linguistics, philosophy, history, legal sciences, psychology and pedagogy. The total number of 197 dissertations have been devoted to various aspects of the translator’s work, which represents 9.4% of the documents in the corpus.

Keywords: Soviet/Russian translation studies, translator, multidisciplinary, bibliographical synthesis

